

МІЖКУЛЬТУРНІ ВІДМІННОСТІ ВИБІРОК СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕСТУ МОТИВАЦІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Леонід БУРЛАЧУК, Христина РАХУБОВСЬКА

Copyright © 2009

Тест мотиваційних орієнтацій (ТОМ) – це опитувальник, розроблений у 2007 році Л. Борджоні, Л. Петіта, К. Барбаранелі з метою вимірювання мотивів, які спрямовують поведінку в професійних обставинах [6]. Розробка даної методики ґрунтується на теоріях потреб Мак-Клеланда (McClelland, 1985 [8]) і Берлайна (Berlyne, 1966 [5]).

Методика спрямована на вимірювання чотирьох мотиваційних орієнтацій:

I. Шкала орієнтації на досягнення (ОД).

Особа, яка отримує високі показники за цією шкалою, працює якомога краще, якщо вона має можливість виміряти свої потенціал і здібності за допомогою завдань, складність яких поступово зростає, випробувати себе та якщо отримує належний зворотній зв'язок щодо якості своєї роботи. Таку людину приваблює важка та відповідальна діяльність, а також можливість максимально виявити свій потенціал.

II. Шкала орієнтації на новизну (ОН).

Особа, котра отримує високі показники за цією шкалою, працює якомога краще, якщо вона має можливість постійно займатися абсолютно новими справами, бувати в незнайомих ситуаціях і виконувати кілька завдань одночасно. Така людина зазвичай не показує високих результатів, якщо змушена займатись однією і тією ж справою. Крім того, їй подобається змінювати ухвалені рішення, змінюватися самій та мислити творчо і відмінно від інших людей.

III. Шкала орієнтації на лідерство (ОЛ).

Особа, яка отримує високі показники за цією шкалою, працює якомога краще, коли займає впливову та контролюючу позиції, тобто, керує іншими та розподіляє завдання

й обов'язки між членами групи. Вона прагне нав'язувати свої рішення іншим та бути у центрі уваги, їй подобається приймати рішення навіть за інших людей, а також залучати інших до участі у своїх починаннях.

IV. Шкала орієнтації на стосунки (ОС).

Особа, котра отримує високі показники за цією шкалою, працює якомога краще, коли має можливість працювати у групі та за сприятливого соціально-психологічного клімату, з колегами, які є її/його друзями, а також якщо вона отримує емоційну підтримку від навколишніх. Така людина прагне співпрацювати, уникати будь-яких конфліктів та підтримувати своїх колег [6, с. 20–21].

ТОМ уперше був стандартизований на італійській вибірці (1408 осіб), а пізніше адаптований на болгарській (543 особи), румунській (503 особи), угорській (412 осіб) та українській (598 осіб, серед яких 300 україномовних та 298 російськомовних) вибірках.

Метою даного дослідження є порівняння культурних особливостей вибірок, на яких проводилася стандартизація ТОМ.

Задля виявлення міжкультурних відмінностей було порівняно психометричні характеристики, отримані внаслідок стандартизації ТОМ у різних країнах Європи.

У результаті проведення порівняльного аналізу психометричних характеристик вищезазначених варіантів опитувальника було отримано таке:

Перше. З'ясовано відмінності в описових характеристиках різних версій ТОМ. Зокрема, наявна значна відмінність між стандартними відхиленнями шкал італійського, болгарського, румунського, угорського, україномовного та російськомовного варіантів опитувальника.

Так, стандартні відхилення за шкалами італійського (*табл. 4*), угорського (*табл. 6*) та румунського (*табл. 8*) варіантів методики загалом є вищими за стандартні відхилення за шкалами болгарського (*табл. 1*), україномовного та російськомовного варіантів (*табл. 2 і 3*). Це, імовірно, може бути пов'язано з умовами проведення дослідження. Відомо, що при тестуванні вибірки стандартизації болгарського варіанту опитувальника у дослідників, котрі її проводили, була наявна домовленість з більшістю організацій та їх працівників про повідомлення їм психодіагностичних результатів. Останнє не могло не вплинути на особистісну значущість обстеження для осіб, які входили до вибірки стандартизації болгарської версії опитувальника. Про це свідчить також близькість стандартних відхилень шкал його болгарського варіанту до шкал італійського, румунського та угорського варіантів, що стандартизувалися в умовах конкурсу, коли особистісна значущість тестування для обстежуваних також зростає. Такі відмінності, природно, не можна відносити до культурно значущих (*табл. 5, 7, 9*).

Варто зауважити, що, попри схожість стандартних відхилень шкал румунського варіанту ТОМ та стандартних відхилень італійського варіанту опитувальника, їхні показники за деякими шкалами відрізняються. Зокрема, стандартне відхилення шкали **орієнтації на лідерство** румунського варіанту ТОМ є меншим за своїм значенням, ніж стандартне відхилення тієї ж шкали італійського варіанту опитувальника та ближчим до стандартного відхилення даної шкали болгарського варіанту, що вказує на високу особистісну значущість опитування для обстежуваних, які входять до складу вибірки стандартизації його румунського варіанту. Це підтверджується також і тим, що стандартне відхилення за даною шкалою румунського варіанту ТОМ ще більше знижується в умовах конкурсу (*табл. 9*), коли особистісна значущість опитування значно зростає. Такі відмінності можуть бути пов'язані з культурними особливостями румунської вибірки, які полягають у наданні респондентами великого значення питанням влади, домінування та престижу.

Стандартні відхилення шкал україномовного та російськомовного варіантів ТОМ подібні до стандартних відхилень шкал болгарської версії опитувальника, що також може свідчити про високу особистісну значущість опитування для обстежуваних, які належать до української вибірки. Але, враховуючи те, що опитування

Таблиця 1

Описові характеристики шкал болгарського варіанту ТОМ

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	80,1392	10,73813
Новизна	73,7025	10,70974
Лідерство	60,0570	15,90218
Стосунки	85,6329	12,63523

Таблиця 2

Описові характеристики шкал україномовного варіанту ТОМ

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	80,0492	10,33813
Новизна	71,6025	10,62974
Лідерство	64,1870	17,04218
Стосунки	78,8929	11,78323

Таблиця 3

Описові характеристики шкал російськомовного варіанту ТОМ

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	78,9592	11,15813
Новизна	72,0125	10,94974
Лідерство	63,5770	15,90218
Стосунки	79,8629	11,71523

Таблиця 4

Описові характеристики шкал італійського варіанту ТОМ

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	74,1051	19,24585
Новизна	69,9013	19,01496
Лідерство	56,5902	22,75881
Стосунки	75,8928	19,47055

Таблиця 5

Описові характеристики шкал італійського варіанту ТОМ (умови конкурсу)

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	84,8215	8,94499
Новизна	72,8195	11,06953
Лідерство	54,9858	17,20246
Стосунки	83,9168	10,38698

Таблиця 6

Описові характеристики шкал угорського варіанту ТОМ

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	78,7864	13,5746
Новизна	71,3643	13,6943
Лідерство	57,5656	19,1856
Стосунки	79,4112	14,4887

Таблиця 7

Описові характеристики шкал угорського варіанту ТОМ (умови конкурсу)

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	80,5323	9,4942
Новизна	73,0264	10,5281
Лідерство	57,5472	16,6834
Стосунки	83,1131	10,6312

осіб, котре входило до вибірки стандартизації україномовного та російськомовного варіантів, проводилося анонімно, а тому ніхто не міг дізнатися про їх результати. Тому можна припускати, що українці у цілому мають більш соціально бажаний та звичний образ себе.

Друге. Виявлено деякі відмінності у результатах факторного аналізу даних стандартизації італійської, болгарської, україномовної та російськомовної версій ТОМ. Зокрема, цікавими є відмінності між частками дисперсії, що пояснюється факторами та особливостями національних варіантів інтерпретації методики. Так, фактори, виокремлені у результаті факторного аналізу болгарського варіанту опитувальника (*табл. 10*), відрізняються значною мірою нерівномірним розподілом частин роз'яснювальної дисперсії від інших версій опитувальника. На відміну від італійського (*табл. 11*), румунського (*табл. 12*), україномовного (*табл. 13*) та російськомовного (*табл. 14*) варіантів ТОМ, у болгарському факторна вагомість є такою: фактори **орієнтації на досягнення** та **орієнтації на новизну** пояснюють набагато менше міжособистісних відмінностей, ніж фактори **орієнтації на стосунки** та **орієнтації на лідерство**.

Це також може мати різні пояснення. Щонайменше вказана нерівномірність може бути пов'язана з формулюванням питань. Можливо, у формулюваннях тверджень, що належать до шкал **орієнтація на стосунки** та **орієнтація на лідерство** болгарського варіанту ТОМ, були застосовані слова і вирази, що мають більш яскраве значення та емоційне навантаження, що закономірно викликало більшу кількість індивідуальних реакцій і відмінностей у відповідях. Крім того, такі розбіжності могли бути викликані більшою особистісною значущістю у даній культурі сфер життя, що репрезентуються вищеназваними шкалами. Така значущість тієї чи іншої тематики викликає ширший діапазон реакцій, а відтак й міжособистісних відмінностей.

Орієнтація на стосунки та **орієнтація на лідерство**, як відомо, являють собою аспекти більш загальної спрямованості на взаємостосунки, а **орієнтація на досягнення** та **орієнтація на новизну** – спрямованості на завдання. У зв'язку з цим така значущість може пояснюватися меншою індивідуалістичністю болгарської культури порівняно із західноєвропейськими країнами, зокрема з Італією, а отже, її більшою спрямованістю на міжособистісні стосунки.

Таблиця 8

Описові характеристики шкал румунського варіанту ТОМ

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	76,1051	16,24585
Новизна	68,9013	15,01496
Лідерство	60,7902	16,75881
Стосунки	74,8928	15,27055

Таблиця 9

Описові характеристики шкал румунського варіанту ТОМ (умови конкурсу)

Шкала	Середнє	Стандартне відхилення
Досягнення	83,5215	8,54499
Новизна	73,8195	9,06953
Лідерство	61,9858	9,20246
Стосунки	81,9168	9,38698

Таблиця 10

Дисперсія, що пояснюється факторами болгарського варіанту ТОМ

Фактор	Частка загальної роз'яснювальної дисперсії (%)
Стосунки	17,73
Лідерство	13,76
Досягнення	5,30
Новизна	4,25

Таблиця 11

Дисперсія, що пояснюється факторами італійського варіанту ТОМ

Фактор	Частка загальної роз'яснювальної дисперсії (%)
Лідерство	15,73
Стосунки	14,84
Досягнення	14,59
Новизна	12,92

Таблиця 12

Дисперсія, що пояснюється факторами румунського варіанту ТОМ

Фактор	Частка загальної роз'яснювальної дисперсії (%)
Лідерство	14,80
Стосунки	13,65
Досягнення	16,05
Новизна	15,48

Таблиця 13

Дисперсія, що пояснюється факторами україномовного варіанту ТОМ

Фактор	Частка загальної роз'яснювальної дисперсії (%)
Лідерство	18,77
Стосунки	15,19
Досягнення	12,39
Новизна	12,97

Таблиця 14

Дисперсія, що пояснюється факторами російськомовного варіанту ТОМ

Фактор	Частка загальної роз'яснювальної дисперсії (%)
Лідерство	17,44
Стосунки	15,19
Досягнення	15,27
Новизна	11,83

Зважаючи на те, що українська культура є ближчою до болгарської, і тому відрізняється більшим колективізмом, ніж італійська, український факторний вибір все ж мало був схожий на болгарський. Більше того, такої схожості не було виявлено. Тотожність українського факторного вибору італійському слушно пояснити особливостями української вибірки. Так, українська вибірка стандартизації ТОМ складалася переважно зі студентів, вік яких у середньому становить 25 років. Вочевидь молоде покоління українців відрізняється більшою спрямованістю на західну культуру, а відтак і більшою індивідуалістичністю, що значно вплинуло на результати факторного аналізу та відчутно наблизило їх до італійської молоді.

Третє. Обґрунтовано відмінності і в кореляціях між шкалами національних варіантів ТОМ. Зокрема, серед шкал італійського та румунського варіантів опитувальника найбільше корелюють між собою шкали **орієнтації на досягнення** та **орієнтації на новизну** (0,431 та 0,420 відповідно на рівні значущості 0,01) (*табл. 15, 16*). Кореляція між цими шкалами може бути пояснена тим, що, згідно з Д. МакКлеландом, потреба в новизні є окремим аспектом потреби в досягненні, що було підтверджено теорією Д. Берлайна. Особа, котра прагне досягти успіху, загалом є уважною до новинок, що дозволяють їй домогтися найкращих результатів.

Кореляція між цими шкалами наявна і в інших варіантах опитувальника. Однак серед шкал болгарської, угорської та україномовної версії ТОМ існують близькі за значенням коефіцієнти кореляції між іншими шкалами. Скажімо, як в україномовному, так і в болгарському варіантах наявні кореляції між шкалами **орієнтації на лідерство** та **орієнтації на новизну** (0,439 та 0,450 відповідно на рівні значущості 0,01) (*табл. 17, 18*). Це слушно пояснити особливостями формулювання питань, що належать до цих шкал. Наприклад, у

Таблиця 15

Коефіцієнти кореляції між шкалами італійського варіанту ТОМ

	Досягнення	Новизна	Лідерство	Стосунки
Досягнення	1			
Новизна	0,431*	1		
Лідерство	0,274*	0,244*	1	
Стосунки	0,277*	0,250*	-0,047	1

* Кореляція значуща на рівні 0,01.

Таблиця 16

Коефіцієнти кореляції між шкалами румунського варіанту ТОМ

	Досягнення	Новизна	Лідерство	Стосунки
Досягнення	1			
Новизна	0,420**	1		
Лідерство	0,390**	0,390**	1	
Стосунки	0,270**	0,220**	0,160**	1

* Кореляція значуща на рівні 0,05.

** Кореляція значуща на рівні 0,01.

Таблиця 17

Коефіцієнти кореляції між шкалами україномовного варіанту ТОМ

	Досягнення	Новизна	Лідерство	Стосунки
Досягнення	1			
Новизна	0,495**	1		
Лідерство	0,394**	0,435**	1	
Стосунки	0,363*	0,189**	0,145*	1

* Кореляція значуща на рівні 0,05.

** Кореляція значуща на рівні 0,01.

Таблиця 18

Коефіцієнти кореляції між шкалами болгарського варіанту ТОМ

	Досягнення	Новизна	Лідерство	Стосунки
Досягнення	1			
Новизна	0,560*	1		
Лідерство	0,300*	0,450*	1	
Стосунки	0,440*	0,250*	0,030	1

* Кореляція значуща на рівні 0,01.

Таблиця 19

Коефіцієнти кореляції між шкалами угорського варіанту ТОМ

	Досягнення	Новизна	Лідерство	Стосунки
Досягнення	1			
Новизна	0,500**	1		
Лідерство	0,460**	0,350**	1	
Стосунки	0,080*	0,040	-0,140**	1

* Кореляція значуща на рівні 0,05.

** Кореляція значуща на рівні 0,01.

шкалі **орієнтації на новизну** є твердження “Я мислю творчо і не так, як мої колеги”, яке, попри спрямованість на виявлення креативності, може провокувати обстежуваного на прояв потреби в домінуванні, оскільки воно вказує на перевагу людини над іншими у певному відношенні, а саме у творчому мисленні.

Крім того, у болгарському варіанті ТОМ можна помітити помірну кореляцію між шкалами **орієнтації на досягнення** та **орієнтації на стосунки** (0,440 на рівні значущості 0,01) (**табл. 18**). Це доречно інтерпретувати особливостями болгарської культури, оскільки остання є більш колективістською, ніж культура західноєвропейських країн, у ній прагнення до досягнення і схильність до суперництва пом'якшуються спрямованістю на сприятливі міжособистісні стосунки. Натомість в угорському варіанті ТОМ помітна кореляція між шкалами **орієнтації на досягнення** та **орієнтації на лідерство** (0,460 на рівні значущості 0,01) (**табл. 19**), що, ймовірно, пов'язано з культурними особливостями вибірки стандартизації угорського варіанту ТОМ, для якої етнонаціонально досягнення та лідерство є близькими поняттями (наприклад, кар'єрні досягнення угорці корелюють із набуттям реальної влади).

Отже, у результаті порівняльного аналізу культурних особливостей вибірок італійського, румунського, болгарського, україномовного та російськомовного варіантів ТОМ виявлено деякі відмінності, зумовлені різними чинниками, зокрема культурними особливостями вибірок, їх складом, особливостями перекладу тощо.

Здійснена нами стандартизація ТОМ на україномовній та російськомовній вибірках надає дослідникам надійний та валідний інструмент для діагностики мотиваційних орієнтацій у різних сферах вітчизняної психології.

ТОМ, дані його стандартизації, ключі до шкал та посібник для застосування доступні у видавництві “ОС УКРАЇНА” (www.osukraine.com).

Автори статті щиро вдячні своїм італійським, угорським, болгарським та румунським колегам, які люб'язно надали матеріали для порівняльного аналізу.

1. Борджони Л., Петита Л., Барбаранели К. Тест за Мотивационна Ориентация (ТОМ): Административно ръководство. – София: ОС България, 2007. – 72 с.

2. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2003. – 238 с.

3. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. – 3-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 688 с.

4. Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов. – К.: ПАН Лтд, 1994. – 288 с.

5. Berlyne D.E. Curiosity and exploration. – Science, 1966. – 294 p.

6. Borgogni L., Petitta L., Barbaranelli C. Test of Motivational Orientation (ТОМ): Manual. – Firenze: Giunti O.S. Organizzazioni Speciali, 2009. – 54 p.

7. Borgogni L., Petitta L., Barbaranelli C. ТОМ – Test di Orientamento Motivazionale: Manuale. Seconda ristampa – Firenze: Giunti O.S. Organizzazioni Speciali, 2007. – 47 p.

8. McClelland D.C. Human Motivation. – Morristown, NJ: General Learning Press, 1973. – 390 p.

9. McClelland D.C. Human motivation. – Scott: Foreman & Co., 1985. – 420 p.

АНОТАЦІЯ

Бурлачук Леонід Фоківич, Рахубовська Христина Геннадівна.

Міжкультурні відмінності вибірок стандартизації Тесту мотиваційних орієнтацій.

У статті описуються результати порівняння культурних особливостей італійської, болгарської, румунської, угорської та української (рідномовної та російськомовної) вибірок стандартизації Тесту мотиваційних орієнтацій (ТОМ). Виявлені відмінності, зумовлені такими чинниками, як особистісна значущість опитування, національні особливості світобачення, надання респондентами різної вагомості питанням влади, престижу, міжособистісних стосунків тощо.

АННОТАЦИЯ

Бурлачук Леонид Фоквич, Рахубовская Христина Геннадиевна.

Межкультурные отличия выборок стандартизации Теста мотивационных ориентаций.

В статье описываются результаты сравнения культурных особенностей итальянской, болгарской, румынской, венгерской и украинской (родноязычной и русскоязычной) выборок стандартизации Теста мотивационных ориентаций (ТОМ). Выявлены отличия, обусловленные такими факторами, как личностная значимость опроса, национальные особенности миропонимания, придания респондентами различной весомости вопросам власти, престижа, межличностных отношений и т. п.

SUMMARIES

Burlachuk Leonid, Rakhubovs'ka Khrystyna.
Intercultural Differences of Samples of Standardization of Test of Motivation Orientations.

In the article the comparison processes of cultural peculiarities of Italian, Bulgarian, Romanian, Hungarian and Ukrainian samples of standardization of the Test of motivation orientations have been analyzed. The differences, caused by the following reasons – personal importance of query, national peculiarities of world perception, different estimation of the problems of power, prestige, interpersonal relations have been revealed.

Надійшла до редакції 05.07.2009.